

การศึกษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งบ้านม่วงใหม่ อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

A Study on the Strength of Community in Ban Muangmai, Amphoe Phu-Phiang, Nan Province.

กนกรัตน์ ดวงพิกุล¹, จารุนันท์ เมฆะพันธุ์²
Kanokrat Duangpikul¹, Jarunun Mathaphun²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนด้านต่างๆ 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน 3) ศึกษาแนวคิดมุมมองของผู้นำชุมชนและ 4) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนนำไปขยายผลสู่หมู่บ้านหรือชุมชนอื่น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การศึกษาจากเอกสาร การสังเกต การจัดเสวนา การจดบันทึกภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือหัวหน้าครัวเรือนและกลุ่มตัวอย่างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านม่วงใหม่เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น การนับถือผู้อาวุโสและภาวะผู้นำปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนคือปัจจัยด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านสังคมและด้านองค์กรและกลุ่ม นอกจากนี้พบว่าผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชน แนวทางในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งได้แก่ ด้านการพัฒนาคน ด้านทุนทางสังคม ด้านความร่วมมือและความสามัคคีและด้านการปรับตัวของชุมชน

คำสำคัญ : ชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง, กิจกรรมการพัฒนา

Abstract

The purposes of this research were to 1) study many of the contexts 2) the factors affecting community strength 3) to introduce the concept of community leader and 4) to guide its development as well as to extend the results to other communities. Several methods were used to collect the data by questionnaire, study of documents, observation, panel discussion, field notes and in-depth interviews. The populations were the head of households and key informants. In

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน 55000 โทร.09 1143 4293

¹ Assistant Professor, Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Nan, 55000 E-mail: duangpikul@yahoo.com

statistical analysis, frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis were used. The results found that Ban Muangmai had community strength. These activities were driven by the involvement of the community, traditions, cultural values, wisdom, lifestyle, a close-knit family system, seniority and leadership. Important factors that affect the strength of the community were the sufficiency economy philosophy factor, social factors, and organizational factors. The role of local leader is very important for community strength. The approach to develop a strong community such as the development of people, social capital, harmony and adaptation.

Keywords : Community, Community strength, Development activities

บทนำ

การพัฒนาโดยการพึ่งพาตนเอง การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งผู้นำท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างมีส่วนผลักดันให้การพัฒาที่เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ยังคงยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” รวมทั้ง “การสร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติและขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) เพื่อให้การพัฒนาประเทศไทยเป็นไปอย่างยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากการใช้จุดแข็งในสังคมและทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ประเด็นเรื่อง “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอย่างมากในฐานะที่ “เป็นทางเลือก” ที่สำคัญของการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง ส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กรควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นหนทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒาอย่างยั่งยืน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชน โดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางส่วนเท่านั้นสำหรับการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2541) ได้พิจารณาองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งมี 9 ประการคือ 1) มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ 2) มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยผลประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก 3) มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน 4) มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ 5) มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ 6) มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เป็นแนวราบและติดต่อสื่อสารกันหลากหลายรูปแบบ 7) มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง 8) มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและมีเครือข่ายที่ดีและ 9) มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละด้านของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน การสร้างองค์ความรู้เรื่องชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นสิ่งสำคัญสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านม่วงใหม่ หมู่ที่ 3 ตำบลนาบึง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่ดำเนินการแก้ไขปัญหามาของตนเอง ด้วยการพึ่งตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความเป็นเครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ก่อให้เกิดความสามัคคี คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบระดับ “มั่งมี ศรีสุข” ตามประกาศจังหวัดน่าน เรื่อง โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จังหวัดน่าน ประจำปี 2555 การที่ชุมชนบ้านม่วงใหม่สามารถพัฒนาตนเอง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านม่วงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะเป็นทางเลือกให้กับชุมชนอื่นๆ ที่ยังอยู่ในสภาพอ่อนแอ ได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาชุมชนของตนเองไปสู่ความเข้มแข็ง ตลอดจนนำไปขยายผลในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม องค์กรและกลุ่ม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวคิดมุมมองของผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนนำไปขยายผลสู่หมู่บ้านหรือชุมชนอื่นๆ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ประเวศวาศี (2541) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากและมีพลังที่จะแก้ไขปัญหาทุกอย่าง ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน มีอาชีพร่วมกัน ประกอบกิจกรรม มีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชน (Community) หมายถึง การที่บุคคลมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน มีกิจกรรมหรืออาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ เอื้ออาทรกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีอาชีพร่วมกันเป็นเครือข่าย มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสนใจร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือบรรลุมติวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน ชีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) ให้นิยามความเข้มแข็งของชุมชนว่า การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบท รวมตัวเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการ และการแก้ปัญหาร่วมกันของชุมชน แล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง หมายถึงความสามารถของครอบครัวและกลุ่มองค์กรของประชาชนในท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาของตนเองด้วยตนเองมากที่สุดและทำการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเอง ตามค่านิยม วิถีคิดและเป้าหมาย

ที่กำหนดร่วมกัน โดยใช้ความรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีความร่วมมือและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นภาครัฐ เอกชนและองค์กรพัฒนาชุมชนเท่าที่จำเป็น สรุปได้ว่าชุมชนเข้มแข็ง (Community Strength) หมายถึงชุมชนที่มีขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนาและเศรษฐกิจชุมชนที่พึงพาอาศัย เอื้อเฟื้อกันและกัน โดยใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลายและจัดการปัญหา อันจะส่งผลให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึงสังคมที่สมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำสิ่งต่างๆ ร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำตลอดจนมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคี การพัฒนาทั้งภายในและต่างประเทศ ผนึกกำลังดำเนินงานสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนระยะยาว

2. แนวคิดทุนทางสังคม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2541) มีความเห็นว่า ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคีร่วมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยงาน จัดการระบบต่างๆ ในชุมชนมีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่นและชุมชนมีการพัฒนาที่เข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืน ทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงินและวัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็น

จิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังงานทางสังคมที่จะขับเคลื่อน เพื่อให้สังคมก้าวไปข้างหน้าและเป็นฐานยึดโยงใย ยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว เป็นปัจจัยที่สำคัญและมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน องค์กรและชุมชน ข้อเท็จจริงของทุนทางสังคมหรือความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้น เป็นคุณค่าเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคม เช่นการมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีเหล่านี้คือทุนทางสังคม ที่เป็นพลังสำคัญให้ชุมชนมีความสามารถเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้นและสามารถจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น สุดท้ายก็พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคมของคนไทย ไม่ใช่ความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนในสังคมที่มีอนามยดี การศึกษาดีและมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมาย เพียงแต่ว่าทุนทางสังคมเหล่านั้น ไม่ได้โอกาสพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัวและเครือญาติและกับผู้อื่นในชุมชน เช่นแรงงานคืนถิ่นต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต 2) ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชน สามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้ 3) ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย สุนัข ไพร หมอพื้นบ้าน 4) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน เช่นกลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชน 5) การมีความสุขจากความสงบและความสันโดษ 6) การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่นการจ้างงาน การบริโภคทรัพยากรในชุมชน เงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชน ถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ทำให้การดำเนินงานหรือกิจกรรมของชุมชนได้รับ

ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยมีกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่างๆ ร่วมกัน กิจกรรมพัฒนา (Development Activities) หมายถึง กิจกรรมหรือการทำงานทุกประเภทที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาเหล่านี้มีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แก้วสรร อติโพธิ์ (2540) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า จะต้องมีการกระบวนการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองของรัฐ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น ที่สามารถยอมรับสิทธิตามกฎหมายในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร ไพร์ตัน เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนมารวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพื่อให้เกิดผลตามความต้องการที่ตรงกัน มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งจุดเริ่มต้นอาจจะเกิดได้ทั้งจากคนภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชนก็ได้ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและความสำเร็จให้ชุมชน และชุมชนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน จะทำให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมและชุมชนได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ขาดไม่ได้ของชุมชน

4. แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม (2544) ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ

ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจสายกลาง เป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะ เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงกับความเป็นประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

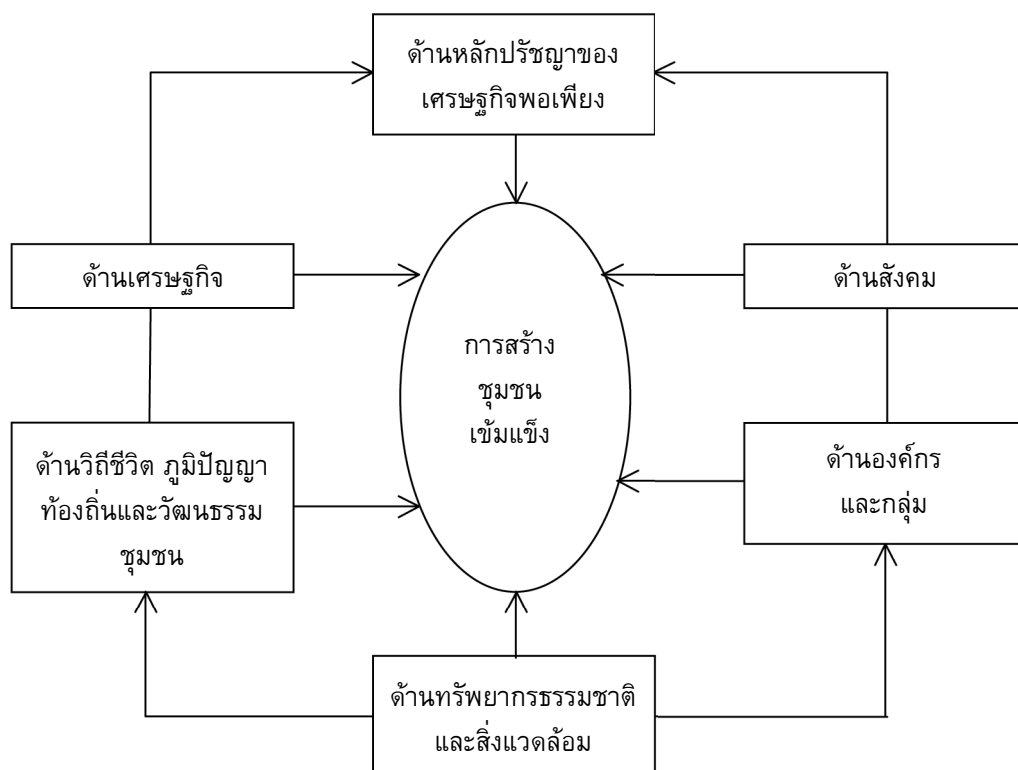
มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) ศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่งอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านโป่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีผู้นำชุมชนที่เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีศูนย์รวมทางจิตใจซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ดังนั้นชุมชนจึงใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ ในการรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาทาง

เลือกในการแก้ปัญหา ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการจัดการ มีแผน มีโครงการ สมาชิกทุกคนมีความเสียสละ มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม การที่สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรม ทำให้ชุมชนมีสันติภาพ มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างความเป็นชุมชนได้ตลอดไป ปริญญา สิงห์เรือง (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนเข้มแข็ง:กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลมะขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้านดอนหมู เกิดจากการที่ชุมชนได้ริเริ่มคิดค้นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น การนับถือผู้อาวุโสและภาวะผู้นำ เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดกิจกรรมและสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งวัดได้จากคุณภาพของคนในชุมชนที่สามารถค้นหาสาเหตุของปัญหา หาทางแก้ปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการแก้ปัญหา กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีคุณภาพ ปริมาณและความต่อเนื่องในการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ มีพัฒนาการของกิจกรรมให้เชื่อมโยงเป็นระบบ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอก นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งคือวัฒนธรรมชุมชน ระบบเครือญาติ ผู้นำชุมชนและทรัพยากรที่สามารถจัดการได้อย่างสมบูรณ์ แต่ชาวบ้านดอนหมูก็ไม่ได้ปฏิเสธความช่วยเหลือจากภายนอก นโยบายรัฐและการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน จะเป็นตัวหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งยิ่ง

ขึ้น โดยเวทีและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภาคีการสหภาพมิตร (2551) ทำการวิจัยศึกษาถึงทุนทางสังคม ที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านก๊วลม ตำบลบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านก๊วลม มี 5 มิติ ได้แก่มิติด้านกิจกรรมความร่วมมือ มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรง มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย มิติด้านอำนาจและหน้าที่ และมิติทางความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชุมชนก๊วลมนั้นได้มีการให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและการเมือง โดยใช้ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งยังมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมและมีประสิทธิภาพในการดำเนินการ จากการที่สมาชิกกลุ่มได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่ม มีความเป็นเครือข่ายภายในชุมชนสูง มีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างเพื่อนสมาชิกในชุมชนและมีการติดต่อประสานงาน เพื่อประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันทั้งกลุ่มที่อยู่ภายในชุมชนและกลุ่มภายนอกชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นศักยภาพของชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากการมีจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนและเกิดจากลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเดียวกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชน การมีผู้นำที่ดี การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างลงตัว จึงเกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์กับการศึกษาแล้ว พบว่าการสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเริ่มด้วยการพึ่งตนเองก่อน ก่อนที่จะรอรับความช่วยเหลือจากภายนอก ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติและสังคมภายนอก จะทำให้รักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านองค์กรและกลุ่ม ปัจจัยด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนแตกต่างกันสถิติที่ใช้ทดสอบคือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย เป็นงานวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดำเนินการในพื้นที่ชุมชนบ้านม่วงใหม่ หมู่ที่ 3 ตำบลนาบึง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ
 - 1) หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือน ที่อาศัยอยู่จริงในชุมชนบ้านม่วงใหม่ จำนวน 173 คน
 - 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียดและลุ่มลึก อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในประเด็นปัญหาที่ต้องการแสวงหาคำตอบได้อย่างกระจ่างชัดเป็นสำคัญได้แก่นายกองคการบริหารส่วนตำบลนาบึง ผู้นำชุมชน

เจ้าอาวาสวัดม่วงใหม่ ที่ปรึกษาของชุมชน ประธานแม่บ้าน คิลปินพื้นบ้าน หมอพื้นบ้าน และหัวหน้ากลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชน อีก 13 คน รวมทั้งหมดจำนวน 20 คน

3. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

1) แบบสอบถามเป็นแบบชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 35 ข้อประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการตรวจสอบและการวิเคราะห์

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับข้อมูลด้านบริบทชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ด้วยวิธีการดังนี้

ก. การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) พิจารณาถึงความถูกต้อง ครบถ้วนและครบถ้วนของเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน

ข. การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.876

นอกจากนี้ยังใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลอื่นๆ เช่น การสังเกต การจัดเสวนา การจดบันทึกภาคสนามและการศึกษาจากเอกสาร

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปค่าสถิติที่นำเสนอได้แก่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คนและจากผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 173 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 61.80 โดยมีอายุ 61 ปีขึ้นไป ร้อยละ 33.50 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 72.30 สถานภาพสมรส ร้อยละ 80.90 ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 69.90 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 3,000 - 5,000 บาท ร้อยละ 36.40 และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านม่วงใหม่มากกว่า 20 ปีขึ้นไป ร้อยละ 96.40 โดยมุ่งศึกษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาบริบทของชุมชนด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม คือทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในการผลิต การบริโภค การจำหน่าย การระดมทุน การออมทรัพย์ มีสถาบันการเงินของชุมชน มีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน ส่วนด้านสังคมพบว่าคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นแบบเครือญาติเสมือนครอบครัวใหญ่ มีความใกล้ชิดสนิทสนม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนในชุมชนให้ความสำคัญนับถือผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน ทำให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ตลอดจนการสร้างเครือข่าย สร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือระหว่างชุมชน โดยมีกิจกรรมพัฒนาในด้านต่างๆ ร่วมกันด้านองค์กรและกลุ่มพบว่ามีการกระจายอำนาจการปกครองแบ่งออกเป็นหมวด โดยมีหัวหน้าหมวดทำหน้าที่ช่วยบริหารงาน ประสานการดำเนินงาน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกภาคส่วน สำหรับการรวมกลุ่มพบว่ามีลักษณะการรวมกลุ่มที่คล้ายคลึงกัน โดยอาศัยระบบเครือญาติทำให้เกิด

การมีส่วนร่วม มีการคัดเลือกผู้นำกลุ่ม มีการบริหารจัดการกลุ่ม โดยมีโครงสร้างรูปแบบคณะกรรมการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน มีการประชุมหารือ ประเมินผลงานและสรุปอุปสรรคปัญหาเพื่อแก้ไข กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในชุมชนบ้านม่วงใหม่จึงเป็นกลุ่มที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสำหรับด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวคนในชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ประเภทสล้อและปิ่น ช่างซ่อม ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดได้รับรางวัลศิลปินพื้นบ้านดีเด่นและครูภูมิปัญญาไทย มีการใช้สมุนไพรรักษาโรค หมอพื้นเมืองที่มีคาถาอาคม เสกเป่าและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกหลานหรือบุคคลที่มีความใกล้ชิด รวมทั้งการประดิษฐ์อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น การถักตอก การสานหม้อ อุปกรณ์ดักสัตว์ตามไร่ นาหรือลำห้วย **ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** พบว่าชุมชนบ้านม่วงใหม่ได้มีการทำฝายกันน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ภายในชุมชน มีการทำปุ๋ยหมักจากธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง อีกทั้งปุ๋ยหมักยังช่วยรักษาเนื้อดินได้ดีกว่าส่วนทรัพยากรป่าไม้ก็ได้จัดเขตป่าไม้อนุรักษ์ของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่มขึ้นตามหัวไร่ปลายนา นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาหมู่บ้านโดยการจัดทำซุ้มของหมวดต่างๆ ให้สมาชิกในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณบ้านของตนเองให้น่าอยู่อาศัย เป็นการจัดสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของชุมชน มีกิจกรรมส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันแม่แห่งชาติ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนในชุมชน **ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** พบว่ามีการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการสำรวจศักยภาพของตนเองและครอบครัว ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารและจำหน่าย มีการจัดทำบัญชีครัว

เรือน เกิดการสร้างวินัยของการพึ่งตนเอง สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัวและชุมชนให้พร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง มีการขับเคลื่อนให้เป็นวิถีชุมชนไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบประจำปี 2555 ระดับ “มีมี ศรีสุข”

2. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ย 4.86 อยู่ในระดับมากที่สุดพบว่าคนในชุมชนได้นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและยอมรับว่าสอดคล้องกับยุคสมัยที่สุด การจะทำอะไรให้สำเร็จจะต้องแสวงหาและเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญา ต้องทำอย่างพอเหมาะพอสมกับตนเอง ไม่ให้เกิดความเสี่ยงหรือเกิดผลเสียหายนกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน 2) ปัจจัยด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.72 อยู่ในระดับมากที่สุดซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิด มีความผูกพันเป็นเครือญาติ สามารถพัฒนาเป็นความร่วมมือได้อย่างกว้างขวาง เป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง 3) ปัจจัยด้านองค์กรและกลุ่ม มีค่าเฉลี่ย 4.71 อยู่ในระดับมากที่สุดมีการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมพัฒนาภายในชุมชนเป็นจำนวนมาก สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ซึ่งมีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าผู้นำชุมชนที่มีความรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์เป็นผู้ประสานงานที่ดี มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน จนเกิดการยอมรับของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน สำหรับปัจจัยด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ย 4.42, 4.18 และ 3.79 ตามลำดับ อยู่ในระดับมาก ก็เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

ด้านปัญหาและอุปสรรคของชุมชน
ได้แก่ 1) ปัญหาการจัดขยะมูลฝอย ไม่มีที่ทิ้งขยะของชุมชน 2) ปัญหาการขาดความร่วมมือทำงานเนื่องจากบางคนไม่มีความเสียสละ เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งและการแบ่งพรรค แบ่งพวก 3) ปัญหาการขยายตัวของสังคม มีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนไป

3. แนวคิดมุมมองของผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชนเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง มีความเห็นว่าควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีคุณภาพ ทันกับสถานการณ์ การเร่งส่งเสริมแนวทางการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การทำงานอย่างมีส่วนร่วม การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวและการมีจิตสาธารณะการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด ดังนั้นชุมชนจึงควรมีแบบแผนปฏิบัติที่ต่อเนื่องให้กลายเป็นประเพณี วัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้พื้นฐานการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างของชุมชน โดยเริ่มจากพ่อแม่ ผู้อาวุโสและผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดี จะทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ มีความรักและความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

4. แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มี 4 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาคนในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ รวมทั้งการพัฒนาคนรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดภารกิจแทนคนรุ่นก่อน 2) ด้านทุนทางสังคมในมิติต่างๆ คนในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนม มีน้ำใจต่อกัน ยึดถือประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน มีการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน 3) ด้านความร่วมมือ ร่วมใจและความสามัคคี เป็นการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกและเกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วมดำเนินงาน 4) ด้านการปรับตัวของชุมชนต่อปัจจัยแวดล้อมภายนอก ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านสามารถเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างทันสถานการณ์ จะทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกัน

ที่ดีและดำรงอยู่ได้ การพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานหลัก การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนเกิดเป็นองค์กรและกลุ่มต่างๆ การเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขด้วยวิถีปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นรากฐานที่มั่นคงและเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทของชุมชนด้านต่างๆ ได้พบว่าชุมชนบ้านม่วงใหม่ มีความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น อาจเป็นเพราะชุมชนมีระบบความสัมพันธ์อันเป็นพื้นฐานสำคัญ ต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งด้านการทำงานร่วมกันในระบบกลุ่มและเครือข่าย สอดคล้องกับการศึกษาของอำภา จันทราภาส (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชาวบ้านรู้จักการประยุกต์สิ่งที่ได้เรียนรู้มาใช้แก้ปัญหาและจัดการปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนได้ โดยการใช้ทุนทางสังคม ซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการและการปกครอง ได้มีการแบ่งเขตการปกครองภายในหมู่บ้านเป็นหมวดย่อยๆ มีการแต่งตั้งหัวหน้าหมวดเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านร่วมกัน ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจในการบริหาร 2) ด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในหมู่บ้าน ทั้งในด้านศาสนา พิธีกรรมต่างๆ เช่น ทำบุญสืบชะตาหมู่บ้าน การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากความรู้สึก ตระหนักร่วมกันที่จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน สิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่า เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้านได้อย่าง

ยั่งยืนและมั่นคง 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ที่เกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น ความรู้สึกผูกพันในสายเลือด ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในรูปแบบของการปฏิบัติต่อกันอย่างเอื้ออาทร โดยวัฒนธรรมชุมชนที่สั่งสมมายาวนาน ความเป็นเครือญาติ จึงทำให้ชาวบ้านได้มาอยู่ร่วมกันอย่างรักใคร่ สามัคคี แบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ชุมชนบ้านม่วงใหม่ยังมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ประการต่อมาคือผู้นำชุมชนในปัจจุบันเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความเสียสละทุ่มเททำงานเพื่อชุมชน มีทักษะในการบริหารงานด้านต่างๆ ของชุมชน ได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยมแบบทองคำ 2 ครั้ง เมื่อปีพ.ศ. 2548 และ พ.ศ. 2554 โดยมีบทบาทเป็นผู้ที่กระตุ้นการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน กระตุ้นให้คิด ให้ทำและให้เรียนรู้ เป็นจุดรวมในการร่วมมือ ร่วมใจฝ่าฟันอุปสรรคนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของมิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่พบว่าปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านโป่งมีความเข้มแข็งได้แก่ลักษณะผู้นำชุมชน กล่าวคือผู้นำชุมชนที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ วิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นที่ยอมรับของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ก็เป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชนบ้านม่วงใหม่ด้วยเช่นกัน เพราะได้เข้าไปสนับสนุนในส่วนที่ชุมชนยังขาด เช่น องค์ความรู้ใหม่ๆ และงบประมาณดำเนินการ ผลของความเข้มแข็งของชุมชนที่ได้ปรากฏจนเป็นที่ยอมรับจากชุมชนอื่นและหน่วยงานต่างๆ เพราะเกิดผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ จึงเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและเป็นชุมชนที่สามารถบริหารจัดการตนเองได้

สรุป

ความเข้มแข็งของชุมชน เกิดจากการที่ชุมชนมีการรวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ภายใต้กฎจารีต ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่ก่อตัวขึ้นตามพื้นฐานธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาจะรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การมีผู้นำที่ดี การมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ทูทางสังคม ทูทางวัฒนธรรม ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูทางเครือข่ายในชุมชน ซึ่งทุกองค์ประกอบล้วนส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเช่นเดียวกับชุมชนบ้านม่วงใหม่ เป็นชุมชนคนใกล้เมืองที่ปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป ตามกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ แต่ในการเปลี่ยนแปลงนั้น ยังคงอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คือ การอยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผ่านกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านและมีการสืบทอด ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้เป็นการหล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนบ้านม่วงใหม่ เป็นต้นทุนทางสังคมที่นำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ประกอบกับคุณภาพของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญ กระตุ้นการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน จึงเป็นแบบอย่างของชุมชนที่มีความเข้มแข็งอีกชุมชนหนึ่งของสังคมไทย

การนำผลการวิจัยไปใช้

เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ควรมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ เกี่ยวกับความเป็นชุมชนเข้มแข็ง บ้านม่วงใหม่ ให้แก่ส่วนราชการ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนชุมชนต่างๆ ให้ได้รับรู้และนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป โดยอาจจัดทำในรูปแบบของเอกสารคู่มือองค์ความรู้ การจัดอบรม ประชุม สัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจและ

แสวงหาแนวทางไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ การส่งเสริมให้กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางวัฒนธรรม กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

ขอบด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน จัดตั้งองค์กรหรือสถาบันเพื่อการบริหารและประสานงาน บูรณาการตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับหมู่บ้าน ในการประสานนโยบายและแผนการปฏิบัติ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทุกระดับ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ

1. การกำหนดนโยบาย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติต่างๆ จากส่วนกลาง ลงสู่ส่วนภูมิภาค และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เป็นกลไก ในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง
2. การมอบหมายให้ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าภาพหลักรับผิดชอบ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุน จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ประจำปี พ.ศ.2556 ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านม่วงใหม่ ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวก ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ฉบับนี้ ที่มีส่วนช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2541). *เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวคิดและยุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- แก้วสร อติโพธิ์. (2540). *การมีส่วนร่วมของประชาชนกัญญาแจดอกสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2541). *การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. (2543). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม.ขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาศาธารณสุขมูลฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). *แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ราไทยเพรส.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- ปริญญา สิงห์เรือง. (2551). *ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลมะขามเปี้ย อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). อุบลราชธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541). *ประชาคมตำบล: หมายเหตุจากนักคิดสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.
- ภัณฑิกา สหายมิตร.(2551). *ทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านกัวลม ตำบลบ่อหลวง อำเภอสอดจังหวัดเชียงใหม่*. (การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ. (2545). *กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สรเสรี วงศ์ชะอุ่ม. (2544). *เศรษฐกิจพอเพียง: พื้นฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559)*. Available from:URL//www.nesdb.go.th
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน. (14 กันยายน 2555). *ประกาศจังหวัดน่าน เรื่องโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จังหวัดน่าน ประจำปี 2555*.
- อำภา จันทราภาศ. (2543). *ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Life,J.W. (1999). *Community Development, Creating Community Alternative-Vision, Analysis and Practice*.Australia: Longman Publishers.